

JØDENES TAP AV EIENDELER under 2.verdenskrig skulle kartlegges av et utvalg daværende justisminister Grete Faremo nedsatte i mars 1996.

I 1941–42 var det ca. 1000 jødiske husstander i Norge, med i alt 2173 personer. 767 norske jøder ble deportert. Bare 30 overlevde.

FRYKTER NYTT OPPGJØR

«Jeg vil i hvert fall ikke kreve fem øre. Det er en bred oppfatning i det jødiske samfunnet i Oslo at det er en moralsk oppreisning vi ønsker.»

Jo Benkow

Av BJØRN HAUGAN og LINE MØLLER (foto)

Jo Benkow hadde en yndlingskusine. Hun het

Ada og var fire år. Jo kom seg unna, men nazistene hentet Ada. Hun ble bare fire år.

«Skamløst!»

Av ERIK H. SØNSTELIE
og BJØRN H. SCHØNHHAUG (foto)

SV-topp Erik Solheim slakter flertallet i det regjeringssnedsatte utvalget som har kartlagt jøderanet under den annen verdenskrig.

– Skamløst, er Solheims nådeløse karakteristikk.

Han ber nå justisminister Gerd-Liv Valla om snarest mulig å glemme flertallets innstilling, og i stedet følge mindretallet, bestående av psykolog Berit Reisel og cand. philol. Bjarte Bruland.

Han mener flertallsinnstillingen er preget av økonomisk og politisk revisjonisme, og at medlemmene har sett helt bort fra de moralske og historiske sidene av det svarte kapitlet i norsk historie.

– Flertallet har ganske kort forsøkt å vurdere det jødene eide her i landet høsten 1942 og trukket fra det som ble utbetalt i erstatning etter krigen. Det er alt – og det er etter mitt syn bokholderi på nazistenes premisser, sier Solheim til VG.

Skamplett

Solheim karakteriserer historien om massedeportasjonene av jøder under den annen verdenskrig som en av de største skamplettene i vårt lands historie.

– Det var norsk politi som foretok arrestasjonene og sendte folk om bord i båtene. Det var også nordmenn som beriket seg på formuene og eiendelene som ble fratatt jødene. Det hele er en nasjonal skam som vi må rette opp, fremholder han.

Han mener at erstatningen må bli kollektiv, gitt i form av for eksempel midler til jødisk historieforskning og kultur, utstyr til synagoger eller lignende.

– Jeg tror det vil være umulig å beregne hver

enkelte families erstatning, sier han. Hverken Høyre-leder Jan Petersen eller Frp-formann Carl I. Hagen ville i går kommentere Skarpnes-utvalgets innstilling. De

RYSTET: SVs stortingsrepresentant Erik besøkte i går det jødiske gravstedet i Oslo sammen med sin datter Mari.

har ikke studert den og vil ikke si noe før den er fremlagt.

Men Sp-leder Anne Enger Lahnstein sier at det er viktig at oppgjøret og gjennomgangen av jøderanet blir verdig og at Norge gjør opp for seg på skikkelig vis.

– Det blir helt galt dersom man legger en ren teknisk tenkning til grunn for erstatningene, sier hun.

KrF's parlamentariske leder Kjell Magne Bondevik mener at flertallet i utvalget har hatt en ren teknisk, økonomisk tilnærming til hva som skjedde, som han synes er ganske perspektivløs.

Norge står foran et sårt jødeoppgjør – 50 år etter.

Jo Benkow gruer seg. Han frykter det verste; at det ender med jødefiendtlighet.

VG viste i går kveld Benkow en liste Maria Quisling ga til urmaker og hobbyhistoriker Bjørn Furuborg i Kristiansand i 1970.

Historiker Bjarte Bruland bekrefter overfor VG at listene som ble utarbeidet av innenriksministeriet under krigen, er autentiske. Hundrevis av jøder er listet opp.

«Beslutning» står det over følgende tekst:

«Med heimel i §2 i lov av 26. oktober 1942 om inndragning av formue som tilhører jøder, beslutes herved at alle formuesverdier av enhver art som tilhører nedennnevnte jøder, skal inndras. Inndragningen omfatter også formue som tilhører de nevnte jøders ektefeller og barn.

10. november 1942.»

På 13. plass står «Benkow, Josef Elias, Gamle Drammensveg 38, Stabekk».

På 14. plass står: «Benkow, Josef Elias, s. adr.»

Far og sønn Benkow.

Med undring

– Hun samlet visst på mye rart, Maria Quisling, sier Benkow med undring. Han blar gjennom navnene. Hundrevis, norske jøder, som i løpet av 1942 måtte rømme for livet. De mistet alt de eide. Svært mange mistet livet.

Flertallet i Skarpnes-utvalget fremholder at «nasjonen som helhet hadde jo tap», og fortsetter:

– Dette er tragisk

Av ELISABETH SKARSBØ MOEN – Jødernes historie under den annen verdenskrig er tragisk – historien om dette utvalget er også tragisk, sier historiker Bjarte Bruland.

Han er tydelig oppgitt over splittel-

«Da må også de enkelte borgere finne seg i å begynne etterkrigstiden med økonomiske tap og nedsatt velferd.» – Jeg er sjokkert. Det er en sammenhengende meningsløshet og en skam at flertallet trekker frem slikt. Forskjellen er at nazistene drepte alle jødene i Norge de fikk tak i. Det skjedde ikke med den øvrige norske befolkningen, sier Benkow.

Han var 16 år da krigen brøt ut. Han hadde håpet å slippe å rippe opp igjen i alle de vonde minnene. Etter jødeutryddelsen var moren, søsteren og flere andre av familiens kvinner drept. Holocaust.

– At utryddelsen av min vesle yndlingskusine Ada, på fire år, det vesle solskinnet vårt, skal bli satt opp imot at nordmenn mistet livet i kamphandlinger, er en meningsløshet. Men det er i realiteten det de gjør, sier Benkow.

Moralsk støtte

– Jeg er ikke på krigsstien, men jeg er lei meg. Flertallet har lagt seg på en byråkratisk linje, hvor de lager regnestykker. Det er ikke det vi vil ha. Vi vil ikke ha penger, men en samfunns-moralsk støtte etter utgjøringene vi ble utsatt for. I den grad det avsettes penger, bør det gis et sjenerøst beløp til de to jødiske trossamfunnene i Norge. Jeg vil i hvert fall ikke kreve fem øre, sier Benkow.

Leder for utvalget, Oluf Skarpnes, fylkesmann i Vest-Agder, vil ikke kommentere utredningen før den er overlevert Justisdepartementet mandag neste uke.

mener de to. – Jødene skulle utryddes fysisk og økonomisk.

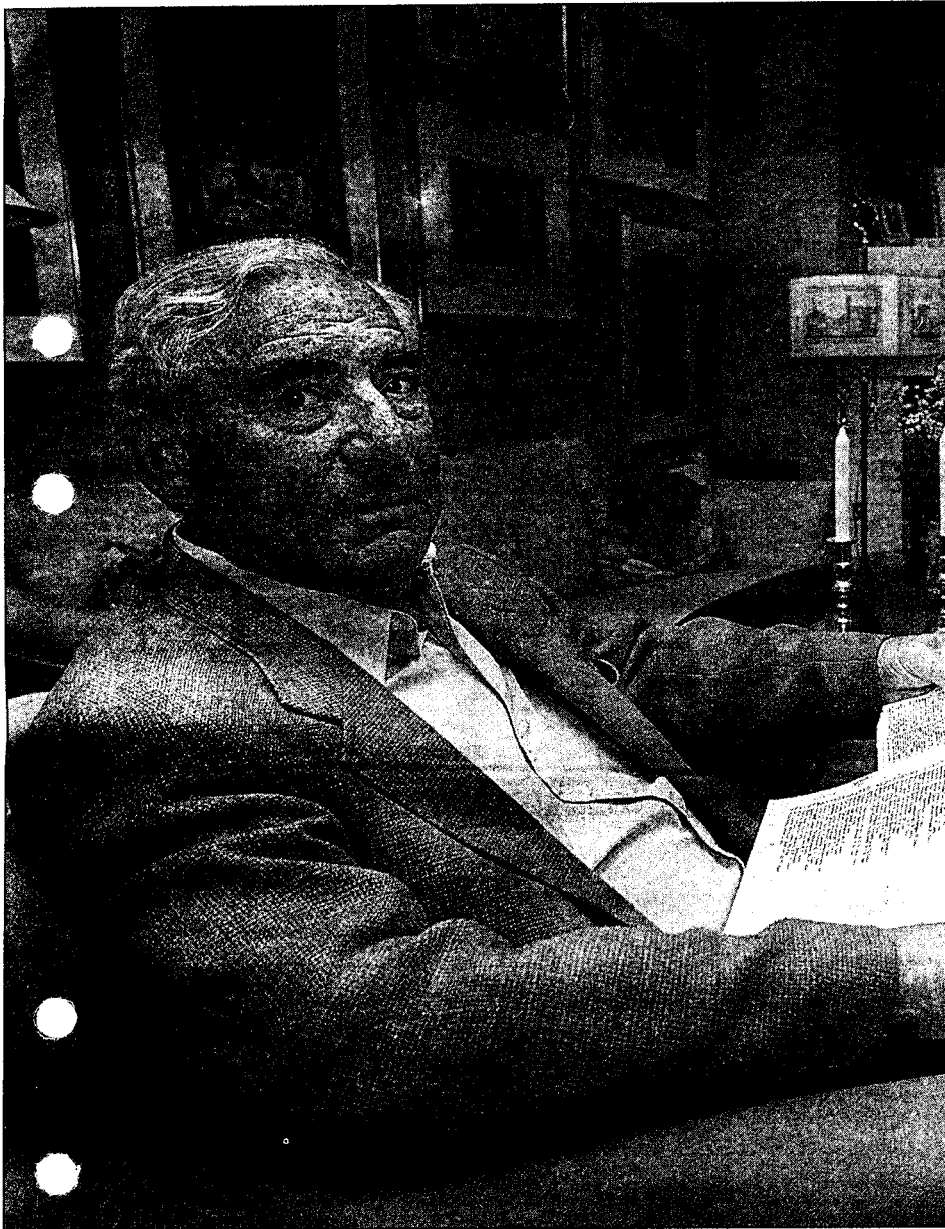
– De var offer for massedrap og må derfor behandles annerledes enn andre nordmenn som fikk formuer konfiskert, sier Reisel.

Likvidasjonen av jødene og konfiskering av jødernes eiendommer er to sider av samme sak,

UTVALGET ER SPLITTET

i synet på hva som skal legges til grunn for erstatningen til ofrene.

Flertallet anslår tapet til 6,5 mill. 1947-kroner, og runder av til åtte mill., som utgjør 110 1997-mill. Mindretallet mener det dokumenterbare tapet er minst 332 millioner 1997-kroner.

LEI SEG: Tidligere stortingspresident Jo Benkow mistet sin mor, Annie Louise Florence, under jødeforfølgelsene. Han mener flertallet i utvalget som har behandlet jødeoppgjøret har misforstått katastrofalt.

Flertallet: - Ingen rettslig plikt

Av TOR M. NONDAL og BJØRN HAUGAN

Flertallet i Skarpnes-utvalget mener at staten ikke hadde noen rettslig plikt til å erstatte ranet av enorme verdier fra norske jøder under krigen.

Det samme flertallet mener staten heller ikke hadde et slikt ansvar overfor ikke-jødiske nordmenn - og at dette prinsippet var internasjonalt antatt.

Men de legger til grunn at jødene og deres etterlatte eventuelt skal få dekket udekkede tap de fikk for eiendeler de fikk beslaglagt under krigen.

«Eventuelt tapt inntjening under krigen fordi jødene forretninger ble beslaglagt og realisert, og etter krigen fordi deres forretninger måtte startes på ny, faller utenfor mandatet. Det samme

gjelder annen form for inntektstap under beslagstiden,» skriver flertallet.

Konstaterer

Flertallet konstaterer at 10 000 nordmenn døde i krigen og at Finnmark og Nord-Troms var rasert.

«Nasjonene som helhet hadde jo tapt. Da måtte også de enkelte borgere finne seg i å begynne etterkrigstiden med økonomiske tap og nedsatt velferd, mener flertallet som består av utvalgets leder, fyl-

kesmann i Vest-Agder, Oluf Skarpnes, jusprofessor Thor Falkanger, historleprofessor Ole Kristian Grimnes, sorenskriver Guri Sunde og underdirektør hos Riksarkivet, Anne Hals.

Flertallet mener det ble utført et godt og grundlig tilbakeførings- og erstatningsoppgjør etter krigen. Videre påpeker flertallet at regjeringen som satt i London, ikke hadde muligheter til å forhindre overgrepene.

Flertallet legger en teknisk-juridisk oppgjørsvurdering til grunn for vurderingen av erstatningen.

Et historisk valg

«En nasjonal skam!»

Det er sjelden en ledende norsk politiker tar så sterke ord i bruk. Erik Solheim gjorde det i går, da han beskrev Norges holdning til likvidasjonen av jødene og deres eiendommer under krigen. Dessverre har han dekning for sine ord. Etter hvert som andre politikere får lest innstillingene fra utvalget som har vurdert krigsoppgjøret til jødene, vil de bruke lignende ord.

Vi vet at det var nordmenn som utførte nazistenes ordrer om å beslaglegge jødisk eiendom og deportere jødene til Hitlers gasskamre. Vi har etter hvert også fått vite at erstatningene til de overlevende jøder etter krigen var skammelig gjerrige. Sistnevnte kunnskap var bakgrunnen for at Skarpnes-utvalget ble nedsatt.

Washington Post stemplet nærmest Norge som en Waldheim-nasjon, en nasjon uten vilje til oppgjør med krigens forbrytelse. Norges regjering svarte med å garantere at vårt oppgjør skal kunne være et eksempel for alle andre land.

Bildet av Norge

Men Skarpnes-utvalget maktet ikke å levere én innstilling. Det sprakk så det ljommet av ulyd, og leverer mandag, omtrent en måned etter slutten på arbeidet, to innstillinger. Altså ikke én innstilling hvor noen av medlemmene erklærer seg uenig i enkelte konklusjoner - men to vidt ulike verdensanskuelser. Det er i seg selv meget uheldig. Internasjonalt vil det gi et dårlig bilde av vårt land.

Og for en gangs skyld skal vi ikke tvile på at Norge blir fulgt med argusøyne internasjonalt. Det utvalg justisminister Grete Faremo nedsatte for et drøyt år siden, var det første i sitt slag i verden. Det er en utbredt oppfatning at norske politikeres vedtak om erstatninger til jødene vil få følger for tilsvarende saker i land etter land i Vesten.

Men vi hverken kan eller skal skjule til hva andre land gjør eller ønsker i denne saken. Her er det spørsmål om å gjøre opp for seg, om at Norge gjør opp for en stygg plett i vår historie. Det var dette Skarpnes-utvalget skulle berede grunnen for, etter at særlig historiestudenten Bjarte Bruland og avisen Dagens Næringsliv hadde satt søkelyset på saken. Og vi tar det for gitt at dette er hva Stortinget og Regjeringen fortsatt inderlig ønsker.

Politikernes valg

Nå må politikere velge mellom to innfallsporter til oppgjøret. En fløy i Skarpnes-utvalget har brukt kalkulatoren, en annen har brukt historiebøkene. Førstnevnte godtar det rammeverk - de lover som gjaldt og de beregninger av olrenes eiendom - som datidens myndigheter baserte seg på. De andre i utvalget sier: Men det var jo dette rammeverket vi skulle ta et oppgjør med!

Bjarte Bruland er en av utvalgsmedlemmer som legger til grunn at dette skal være et historisk og moralsk krigsoppgjør. Utvalgsflertallet har regnet og beregnet - for øvrig med mange høyst tvilsomme metoder, men det skal vi komme tilbake til - for å finne eksempelvis differansen mellom hva varelageret hos en deportert jøde var verd i 1942 og hva jødens familie fikk tilbake etter krigen.

Men hva er et livsverk verd?

Anstendighetens krav

Den økonomiske og den fysiske likvidasjon under krigen var to sider av samme sak. Økonomi og moral henger sammen. Jødene ble økonomisk ranet samtidig som de ble utryddet. Jødene var i en særstilling - de ble ikke ribbet og drept fordi de var motstandere av okkupasjonsmakten og deres norske medloper, men fordi de tilhørte en bestemt rase. Derfor er vårt oppgjør overfor jødene også annerledes enn oppgjøret overfor andre krigs ofre.

Selvsagt vil det koste mer penger om man tar et moralsk utgangspunkt og velger å gjøre skikkelig opp for seg. Men akkurat denne saken er av en slik natur at anstendige norske politikere ikke vil tenke mye på den siden av saken. Det er ikke bokholderifeil som skal justeres, men forbrytelser som skal rettes opp. Oppgjøret skal ikke tas fordi det er oppøst, men fordi det er det eneste moralsk akseptable. Så får regningen bli som den blir!

Erling Bø

